

MAZAĆ (284) *vb impf i pf*

impf (283), *pf* (1) [*part praet act*] *FalZioł* V 110v.

W inf ma- (61). ◇ *W formach imp* ma- (5), mǎ- (3); ma- *SkarŻyw*; mǎ- *BielKron*; ma-: mǎ- *SienLek* (4:2). ◇ *W pozostałych formach* ma- (117), mǎ- (3); ma- : mǎ- *KrowObr* (25 : 3). ◇ *Drugie a jasne* (w tym 2 r. błędne znakowanie).

inf mazać (93). ◇ *praes 1 sg* mażę (27) [*w tym: -e* (2)]. ◇ *2 sg* mażesz (1). ◇ *3 sg* maże (28). ◇ *1 pl* maż(e)m (1). ◇ *2 pl* mażecie (7). ◇ *3 pl* mażą (26). ◇ *praet 3 sg m* mażǎł (4). *f* mazała (3). ◇ *3 pl m pers* mazali (13). ◇ *fut 2 sg n* będziesz mażǎł (2). ◇ *imp 1 sg* niechże mażę (1). ◇ *2 sg* maży (29), maż (11); maży : maż *FalZioł* (28:6), *SienLek* (1:5). ◇ *3 sg* niech, niechaj maże (4). ◇ *1 pl* mażmy (3). ◇ *3 pl* niech mażą (1). ◇ *con 2 sg m* byś mażǎł (1). ◇ *3 sg m* by mażǎł (2). *f* by mazała (1). ◇ *1 pl m pers* byśmy mazali (1). ◇ *3 pl m pers* by mazali (3). *subst* by mazały (1). ◇ *impers praet* mażǎno (2). ◇ *part praes act* mażąc (18). ◇ *part praet act* maz(a)wszy (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. Pokrywać powierzchnię płynną, lepłą substancją; *exungere, illinere, illinire, linere, linire, perlinere, perlinire, superillinere, unctitare, unguere, unquitarre Cn* (233) : *Interlino, Przes poŕzodek muŕzczę/ Mǎżę. Mǎcz* 194c.

mazać co (6): Smoły pełne becżki odbierać/ ktorey bǎrzo wiele ma bydź/ kędy Szkuty buduią: y ftǎre mǎżǎć trzebǎ *GostGosp* 74. *Cf mazać co czym.*

mazać co czym [*w tym: co* (5)] (6): *RejWiz* 84v; *Saevo, sive Sebo, Loyem* mǎżę. *Mǎcz* 390b; kray tego kubkǎ s ktorego pieŕzczone dzieczie pić ma/ [*matki*] mǎżǎ poŕpoliczcie miodem/ ǎbo czym łodkiem. *GórnDworz* Ee7v; *Oczko* 17v; *StryjKron* 105; *GostGosp* 88.

W przen (1) :

Zwrot: »koła mazać« = *ułatwiać drogę* (1): Iż gdy to czyniǎ czo kǎżǎ Iuż do nieba koła mǎżǎ *RejKup* 12.

Przen: *Zjednywać sobie kogoś* (5) :

Zwroty: »mazać gębę [*komu*]« = *przekupywać* (1): Kto mǎże gębę łędżyemu/ ten wyfchnienye dżyǎłǎ oflowi łwemu. *March*¹ A3v.

»mazać masłem [*czyjǎ*] głowę« = *dogadzać komuś* (1): Nie dbǎiǎ twǎrde łercǎ nǎ łǎłkawę mowę/ Choćbyś mǎżǎł y mǎłłem Iudaŕzowłkǎ głowę. *KlonWor* 28.

»[*komu*] miodem mazać« = *pochlebiać* (1): Tǎkżec [*jak niedźwiedz*] proŕto nałz Polak/ nie mǎdr ǎż po łzkodzye. S przodku mu miodem mǎżǎ/ ǎ potym okuiǎ/ To iuż iǎko Miedźwiedzyem/ łobyem im kugłuiǎ. *RejZwierz* 128.

»tłusty połec mazać« = *robić coś niepotrzebnego, tu: dawać prezenty bogatemu* (1): Miły pǎnie bog żeć zǎplǎć Snadzby tobie lepiej gęś dǎć Kiedybyś nam tǎk chćiał kǎżǎć Niż ten tłusty połec mǎżǎć *RejRozpr* B2.

Szereg: »mazać, głaskać« (1) (*nagł*) *Niemoc.* (–) [...] Kiedy [...] *Oddech* trudny iedza nie łmǎkuie/ *W ten czǎs kǎżdy mnie bǎrzo folguie Mǎżǎ gǎłzyczǎ ǎ ia łie vsmiecham BielKom* C8.

a. *W celach leczniczych lub higieniczno-kosmetycznych: smarować, nacierać; ung(u)ere Mǎcz, Calag, Cn; linire Vulg; collinire, delinire, inungere, perlinere, perungere, superinungere, superungere, unguentare*

Cn [w tym: kogo, co (o powierzchni pokrywanej) (119): kogo (3), co (żywotne) (1), co (nieżywotne: część ciała a. objaw choroby skórnej lub rana) (115)] (153) : Mażyż miełtca kroftawe przed ogniem na noc iakoby mazawłzy dzis: aż zafię trzeci dzień. *FalZioł* V 110v, ꝛꝛ3d, I 5b, 35b, 69d, 91d (20); *Aliptes. Latine Unctor* [...]. Który ták tłuczone/ syne/ yáko y krwáwe rány leczi álbo máže. *Mącz* 6d, 503a, b [2 r.]; Niektorzy vtłukłzy z fádłem rzeżuchę: thedy párchy mázą po zmyćiu á zganiáią ie. *SienLek* 49, 49 [2 r.], 50v, 62, 114 [2 r.], 123 (11); *RejZwierc* 165; *Oczko* 33 [3 r.]; *Calag* 114b; *Calep* [1136]a.

mazać czym [o substancji] (106): *OpecŻyw* 156v; Też łok tego korzenia [wszywego kopru] z oliwą zmiełzany/ trochę oczthu winnego do nich przyczyniwłzy/ iefth lekarftwo [...] naprzeciwno wfcchnieniu y fkurczeniu członkow gdy tym będziez mazał. *FalZioł* I 109d; *Myłze Layno* w oczcie rołpułżczone/ thym głowę oblazłą mazać/ włofy rołci *FalZioł* I 144d, I 35b, 71c, d, 73b, 80b (52); *BibRadz Tob* 11/10; *BielKron* 450; *Mącz* 103c, 503a; *SienLek* 48v, 50v, 51 [2 r.], 56 [3 r.], 56v (36); *RejPos* [310]v; *BiałKat* 381v; *RejZwierc* 103v; *BudBib Tob* 11/10; y cáłowáá nogi iego/ y mázááá oleykiem. *BudNT Luc* 7/38; *Oczko* 31, 31v; *Bulbito* – *Pzeczcięcim* [lege: dziecięcym] lainem mazę. *Calep* 142a; *WujNT Luc* 7/38, *Ioann* 12 arg. Cf mazać czym na co.

mazać co [o substancji] czym [o rzeczy służącej jako narzędzie] (1): żoć też iego [psa] piorkiem mazać/ na podogre pomaga *FalZioł* IV 6d.

mazać czym [o substancji] na co (3): Włzy y parchy goij gdy ie [ziarnka stafisagrii] zmiełza z łokiem biały czemierzycze á trochę Auripigmentum przifyp/ á tym na miełtce włzywe albo też parłzywe mazać. *FalZioł* I 143d; ftłucz korzeń flazowy z małlem á z fádłem wieprzowym, wmaż na rincze, potim to przecedz á wytłocz przez chuftę/ á tym mazać na liłt flazowy y przykładać. *FalZioł* V 71v, V 110.

mazać około czego (4): Ty rzeczy włzytki [gęsią tłustość, olejek lilijowy, szafran tarty, piżmo] [połem zmiełzay/ á potym macicę y około nadolnego miełtca maży ciepło. *FalZioł* V 24, V 19b, d, 24.

Szeregi: »mazać, (i) nacierać (a. trzeć)« (3): *Enchrista*, *Lekarftwo* którym może mázáć/ náciéráć. *Mącz* 103c; *SienLek* 94, 113.

»mazać i (albo) przykładać (a. okładać)« [szyk 3:1] (4): Też krokos ftarty/ á potym z ocztem á z gruczą ięczmienną zmiełzany/ iefth wzyteczne lekarftwo: mazać y przykładać na biodrę gdzie iefth bolenie. *FalZioł* V 88, V 71v; *SienLek* 119v, 122.

b. W celach rytualnych lub czarodziejskich: namaszczać [w tym: kogo, co (56): kogo (37); co (żywotne) (1), co (nieżywotne: części ciała, przedmioty i budowle) (18)] (63) : *KrowObr* 81v, 82, 125v, 126v, Vu2; przyniełli mu [Aaronowi] łynowie krew/ w ktorey rozmoczywłzy palec/ mázáł rogi ołtarzowe *BielKron* 38; *Mącz* 308c; *KuczbKat* 230; *Dionifius* ták mowi: że ten był obyczay zá Apołtołow że mázano tego ktory fię krzcił/ y lámę wodę krzełną Krzyżmem polewano/ ktore on oleiem álbo máścią zowie *WujJud* 167v; *SkarJedn* 232; *MWilcHist* A4v; *Pollincio* – Vmarłego chędozę y mazę. *Calep* 817b.

mazać czego [składnia zależna od „jąć się”] (2): iż fie byli ięli dzwonow/ ołtarzow/ obrałkow/ kámieni/ y inych rzeczy kołcielnych krzćić y máłciámi mázáć *RejPos* 348v, 348v.

mazać co komu (2): *PLeban* kiedy dziecię krzcił/ chciał mu oczy mázáć/ *Plunął* ná dłoń/ á bábie kazáł prochu podáć. *RejFig* Dd7; *StryjWjaz* D3.

mazać kogo na czym (2): *BielKron* 329v; Máže też Kápłan dziecię ná plecách y ná pierśiách świętym oleiem *KarnNap* B4v.

mazać czym (46): *OpecŻyw* 156v; *PatKaz III* 139; vchwyćiwłzy tedy ptaká morskiego począł nád nim czárować/ mázác go łokiem z onych zioł *HistAl* A4v; *KrowObr* 67v, 81 [2 r.], 81v [5 r.], 82 [3 r.], 83 [2 r.] (24); Nie bez przyczyny tedy tu Pan Bog Zydow łádkę fwą okázowác raczył/ rofkázuiąc im łobie domy y namioty ftáwiác/ [...] krwią podwoie mázác *BielKron* 36, 33v, 156v, 162; *RejPos* 348v, 349; *BiałKat* 383v; Y czárty mnogie wypádzáli/ y wiele chorych oliwą mázali/ á vzdrawiáli. *BudNT Mar* 6/14[13], *Iac* 5/14; Ieśli kto ieft chor miedzy wámi/ niech do siebie wzowie/ Kápłanow/ á oni fie niech nád nim modlą/ y mázą go Oleiem w imię Páńskie *KarnNap* E4, B4v, E4; *SkarŻyw* 480; *ArtKanc* F4; *LatHar* 648, 649; *WujNT Mar* 6/13, s. 148, *Iac* 5 arg.

W przen [czym] (1): Nie lekárkim tedy oleiem/ ále duchownym [apostołowie] mázáli *BiałKat* 381v.

c. *W celach balsamowania zwłok; pollingere Cn* [w tym: kogo (1), co (2)] (3) : y przykazał [Józef] flugam śwym iż by máłćými pomazali oycy yego ktorego mazali przez ílterzydźyéścy dni *HistJóz* E3v.

mazać czym (2): átak by tho [mumia] miało zoftawać s ciał człowieczych/ ktore gdy chowaią do grobu/ mażą balfamem mirrą/ aloe *FalZioł* I 89b; *SkarKaz* 386a.

2. *Brudzić; sordidare, spurcare, spurcari Mącz, Cn; cloacare, collinere, commaculare, conspurcare, contaminare, foedare, inficere, inquinare, limare (limo), lutare, luto inquinare, maculare, polluere, tetrare Cn* (4) : Spurco, vel spurcor, Plugáwię/ máżę/ nieczífto czinię. *Mącz* 411a, 403a.

Pogard. Pisać (2):

mazać co [= tekst] *na co* [= na czym] (1): Lecż náłzy mili księża Kollejiaći wołą ledá co ná swoię wieczną háńbę ná papir mázác/ niżlię częgo dobre⁸⁰ od Kácerzow [...] náuczyc. *BudNT przedm* c3v.

mazać co [= na czym] (1): Piżem Práwá: [...] kárty máżem/ á pápier vkázuiem: á po ftáremu w nierządźie żyiem. *SkarKazSej* 699a.

3. *Zamazywać lub zmazywać, zacierać, aby stało się niewidoczne; delere Cn* [co] (1) : DWá fie mieli ku pániey/ więc rymy piáli [...]. Ieden ftoiąc nápiśał/ iuż dáley nie vmiem/ Drugi przyfzedł wziął kretkę/ nápiśał ia vmiem. Ten wyfzedł á ow przyfzedł/ przypisał ále łgác/ Ten przyfzedłszy obaczy/ iął rym pilnie mázác. *RejFig* Bb6.

4. *Niweczyć, gładzić; abolere Mącz* (2) : Aboleo, Gładzę/ znińzczam/ máżę/ zágubiam/ w niwec obracam. *Mącz* 261d.

mazać co (1): Ale moie [lege: maże] yuż załługy Bo fą niezliczone długi *RejKup* r5v.

5. *Kalać, hańbić, zniesławiać; polluere PolAnt, Modrz; oblimare Mącz; contaminare, maculare PolAnt; attaminare, collutitare, confoedare, conscelerare, contemerare, decolorare, foedare, infuscare, inquinare, lutulare, scelerare Cn* [w tym: kogo, co (32): kogo (6), co (nieżywotne, w tym: ciało i części ciała (15), duszę (1)) (26)] (34) : *Mącz* 194a; A ieřliby fię corká ofiárowniká ktorego zbłazniłá [= zhańbiłá]/ (táka) oycá śwego máże/ ogniem ma być ípálona. *BudBib Lev* 21/9; Niemáłz nic z nadworza człowieká co wchodzi weń coby go mogło zmázác/ ále co wychodzi z niego/ toć ieft co máże człowieká. *BudNT Mar* 7/15, *Iac* 3/6; *ModrzBaz* 143; řzánuyemy ciałá/ ktore máią iáńnąć iáko

słońce: á dla máley rofkofzy/ tákiego y ták wielkiego/ ciáá nie mázmy/ bo krotki grzech/ ále długa zań y wieczna łromotá. *SkarŻyw* 279, 353.

mazać czym (10): *RejJóz* A8; *RejAp* 115v; *RejPos* 164v; Y każdy z żoną bliźniego łwego czynił obrzydłość/ káždy teź niewiałtkę łwoię mázał niecnotą *BudBib Ez* 22/11; ábyłmy [...] włzu słuchánim báśni ich nie mázáli *SkarŻyw* 59, [236], 293; *Calep* 668b; *OrzJan* 32; *CiekPotr* 20.

W połączeniu szeregowym (1): Ktoby przeto gwałcił ten dar/ łáme⁸⁰ Bogá iego podawcę gwałci: Ktoby mázał/ ten práwo włzytkim łpolne⁸⁰ oycá máże/ plugáwi y depce [*pollui et conculcari*]. *ModrzBaz* 143.

Gra słów nawiązująca do znac. 2. (1): Włierz mi to dobra Glinká nie máże nikogo/ Stoi zá piękny Szmárag co go płácą drogo *PaprPan* G4.

Zwroty: »ojcowskie i macierzyńskie łóże mazać« = *popelnić kazirodztwo* (1): iáko możelz nędzny oycze do ták wielkiej á niełtychány przeciw práwu y przyrodzeniu łprofnosci/ przywodzić myśl łwoię/ áby corká ojcowskie y mácierzynłkie łóże mázáć miáá? *SkarŻyw* 487.

»ręce (sw(oj)e a. nasze) (krwią) mazać« = *popelnić niegodziwy czyn, zwłaszcza morderstwo* [*szyk zmienny*] (8): co nam będzie zá pożytek iefli zábiyemy bráta náłłego [...] / lepiej tzi przedaimy go łsmaelitam á rąk náłłych nye mazmy *HistJóz* A2v; *RejJóz* A8; *LubPs* I4v; Záłię piłmo mowi/ bądźcie połłuzni łtárlzym wálzym/ teź dáycie co iefł Cefárskie Cefárzowi/ á co Boże Bogu/ ábo teź brác komu czyie co iefł/ ábo teź ręce łwe krwią ludzką mázáć/ ták iż włzędzie przeciw piłmu łwiętemu idziecie. *BielKron* 203, 16; *RejAp* 115v; *SkarKaz* 313b; Gdy łkarb połpolity piáłtuia/ o Boże iáko ręce łwoie máżą. *SkarKazSej* 705a.

Szeregi: »mazać a plugawic« (1): Czemuż łżyłz to podobieńłtwo iego/ á ten łwięty obraz iego máželz á plugawilz łprofnoscią frogiego/ nielitościwego/ á niekrześciáńłskiego żywotá łwego? *RejPos* 164v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»szkaradzić a mazać« (1): Ktory [*grzech sprośny*] nie tylko ciáło iáko trąd prołthy/ ále y dułżę łzkáradzi á máże *RejPos* 214v.

a. *Spotwarzać, mówić oszczerstwa* (5) : Iefli małz łpráwiedliwość/ niech cie włzem okaże/ A potáiemna potwarz/ niechay cie nie máże. *RejZwierz* 22v; o to go teź trołzczę/ iż śmiał ięzyk Láćinłki pogáńłkim y Tátárlkim ięzykiem názwáć. Dziwuie się/ práwi/ iż ten ięzyk háńbił [!]/ [...] ktorego mázáć Bog y pogáninowi nie dopuścił. *SkarJedn* 216.

mazać czym (2): *KromRozm I* D4; chciałbych ia/ áby był łrodze karan then káždy/ kto nieprawdziwą powiełcią łwą/ pocźciwey białeyłłowy łławę máże *Górndworz* Z8.

Szereg: »mazać abo háńbić« (1): Niezápominayze ty tedy záłtáwiác łie przeciw tym/ ktorzy máżą ábo háńbiá łtan Kápláńłki *PowodPr* 81.

b. *Bezczesćić świętość, profanować; profanare* *Mącz* (2) : W pádli w kłáztor nieprzyiaciele/ y mnichy z kołciolá wywłoczyć pocźeli: [...] Tedy wnetze Duch nieczyłty Longobárdy nápadł/ y ták ie długo trapił/ alz [...] zákazáli áby mieyłcá połwięconego niemázáli. *SkarŻyw* 213.

Szereg: »gwałcić, mazać« (1): Profano, Gwałcę kołciol/ Máżę. *Mącz* 117d.

*** *Bez wystarczającego kontekstu (10)* : Foedo, Szpáce/ Szkárádzę/ Mázę. *Mqcz* 132d; Labefacio, Płuyę/ kážę. srómoce/ mážę. *Mqcz* 180a, 60c, 171a, 200a, 203b, 439b; Oblino – Wkoło maze. *Calep* [714]a, 221a, 818a.

Synonimy: **1.** muskać, nacierać, namaszczać, olejkować, smarować; **c.** balsamować; **2.** brudzić, plugawić, smolić, szpecić; **3.** kasować, kazić; **4.** gładzić, zagubiać, zatracać, niszczyć; **5.** deptać, hańbić, kalać, plugawić, sromocić, szkaradzić; **a.** lżyć, obmawiać, spotwarzać, szkalować, uwłaczać; **b.** bluźnić, gwałcić, odświeżać, znieważać.

Formacje współrdzenne: mazać się, namazać, namazać się, omazać, omazać się, pomazać, pomazać się, rozmazać, rozmazać się, umazać, umazać się, wymazać, wymazać się, zamazać, zmazać, zmazać się; namazować, namazować się, obmazować, podmazować, pomazować, pomazować się, przemazować, rozmazować, wymazować, zamazować, zmazować; namazywać, pomazywać, wymazywać.

Cf **MAZANIE, MAZANY**

MP